

Hárman együtt*

Délutánra elállt az eső. A beteg fektéből félkönyékre támaszkodott, ki-pillantott az ablakon: a felhők mintha szakadoznának. Még akarta jegyezni vendégének, aki az ágya előtt ült illedelmesen, két tenyerét a térdén pihentetve, hogy mintha az időjárás is a mi pártunkra állana, ám mégsem szakította félbe látogatóját, aki szabatosan, mintha jelentést tenne, számolt be a törtétekről.

— A legnagyobb bizonytalanságban vártam, a híreket a pákozdi csata ki-meneteléről, s mélységesen megdöbbenem, amikor kiküldött futáraitmól a tá-jékoztatást megkaptam. Elsőnek azt, hogy csapataink vitézül verekedtek, s mégis, a győzelem után nem üldözni kezdték a megvert ellenséget, hanem visszahúzódtak azzal, hogy erősebb állást foglalnak el. Fölteszek önnek, elnök úr, egy kérdést, elismerem, nyaktörő kérdés, de fölteszem: miért nem foglal-tatott el ezen erősebb állás anélkül, hogy csatáztak volna? Miért? — S fürké-szön ránézett az ágyban fekvő betegre. Választ várt.

— Én az ön kérdésére nem tudok felelni. De hiszen — megfelelt ön, saját maga erre a kérdésre.

— Megfeleltem? Ezek szerint elnök úr, ön elolvasta azt a leveletem, amit ebben az ügyben a képviselőházhoz írtam? — kérdezte az őrnagy.

— Igen, olvastam. Megértettem. — S anélkül, hogy az őrnagyra nézett volna, aki pedig nagyon várta ezt a pillantást, hangját mélyebbre fogva, így folytatta: — Nemcsak megértettem, hanem én önnel teljesen és tökéletesen egyet is értettem, őrnagy úr. — Ekkor pillantott az őrnagyra, akinek szem-üvege mögött most éles fény villant. — Ön nem kevesebbet jelzett abban a levélben, mint azt, hogy seregünk fővezére, Móga altábornagy mit sem ért a mesterségéhez, hiszen, ha ért hozzá, tudja, hogy a legvitézebb seregnek is vesznie kell, ha csata közben retirálásra kap parancsot. Ezt írta? — Az őrnagy bólintott: ezek a szavak szó szerint benne voltak a levelében. — De ön nem csak ezt írta. — Az őrnagy szorongva várta a beteg szavait. — Ön azt is je-lezte a levelében, hogy a parancsnok bizonyára nagyon is jól tudta, milyen sors vár arra a seregre, amelynek győztes csata után retirádát rendelnek. És éppen ezért rendelt el retirádát. Igaza van önnek. Ez valóban nyaktörő megállapítás volt. Az ön nyakára nézve, őrnagy úr. De hát — s a beteg fárad-tan dőlt a párnájára — önnek ezúttal nemcsak igaza volt, hanem szerencséje

* A szerző készülő, *Gyémántper* című regényének egy fejezete.

is. Szerencséje, mert az események önt igazolták, nemzetünk szerencsétlenségére, sajnos, önt igazolták.

— Ez az, elnök úr! — A látogató felállt a székéről, s néhány lépést tett a szobában, bizonyára, hogy feszültségét mozgással is levezesse. — Ez az! Bekövetkezett, amitől tartottam! Fegyverszünetet kötni, győztes csata után! Fegyverszünetet, amikor a nép tömegesen felkél, hogy új csapatokkal erősítse a sereget! Nem tehettem mást: tiltakoztam.

— Igen, olvastam azokat a leveleket, amelyekben a fegyvernagy ellen tiltakozott. Én, sajnos, nem voltam itt a fővárosban, hogy megakadályozhatam volna ezt a majdnem árulással felérő lépést. Ehhh... — s a beteg türelmetlenül rácsapott a takarójára. — Önnek tudnia kell, hogy kevesen vagyunk. Nagyon kevesen, akik ezekről a dolgokról egyformán gondolkozunk. Én emlékszem a második levelének néhány sorára is. Azt írta ön: csak most, erélyt, csak most erőfeszítést, és mentve vagyunk, mert a nép, könnyezve írom, a nép velünk tart. Ezt írta, és én köszönöm önnek ezeket a szavakat, a nemzet nevében köszönöm...

Kossuth, mert hisz ő a beteg, elérzékenyült, a betegség is legyöngítette, a toborzó körüttől már megfázva, didergetős lázzal tért haza — az egész szabadságharc alatt végigkísérte ez a konok, vissza-visszatérő lázbetegség —, szerezett volna hevesen kezelt szorítási látogatójával, Görgeyvel, de valahogyan fegyelmezte magát: az őrnagy szigorú keménysége, az az összehúzott szempár a villogó szemüveg mögött lelankasztotta a kinyúló vágyó kezét. Azt azonban még megmondta: — Én ott, valahol a Tisza mentén ugyanazt éreztem, mint ön itt a Duna partjainál. Én azt írtam az országgyűlésnek, hogy Isten és a nép nevében mindenféle alkudozást ellenzek. Győzelem vagy halál. Én más szót nem ismerek. Nem különös? Nem ismertük egymást, mégis, szinte szóról szóra ugyanazt írtuk le, mert ugyanazt éreztük.

Görgey is meghatódott kissé. Nagyon kíváncsi volt erre a találkozásra: ha eddig, híre után, írásai és szónoklatai alapján nagy figyelemmel kísérte Kossuth pályáját, emelkedését, a róla szóló ellentmondó — többnyire azonban minden mérték nélkül magasztaló — jellemzéseket, most, egy szoba zárt körében egészen közel érezte magához, s hogy betegnek látta, testileg esendően gyenge embernek, a lélek erőssége mintha elbűvölte volna.

— Elnök úr... én igazán megtisztelve érezve magamat, csak annyit mondhatok, hogy...

— Tudom, értem — akasztotta meg az őrnagy szavait Kossuth —, ne mondjon ön többet, hiszen, ha hallgat is, értem. De mondja csak — váltott át más témára Kossuth —, hogyan is történt az ön összeütközése a mi Perczel Mór barátunkkal?

„A mi Perczel Mór barátunkkal...” — Görgey kedveszegetten zökkent vissza a székére. Hát most akkor erről kell beszélgetni.

— Kérem, elnök úr, nincs mit titkolnom. Nem csekély meglepetéssel vettem tudomásul, hogy miután engem október másodikán kineveztek az általános népfelkelés főparancsnokának, már másnap, október harmadikán a ráruházott fővezérséget Perczel Mór ezredes úrnak kellett átadnom. — Azt, hogy ezredes, hangsúlyosan ejtette, mintegy célozva rá, hogy a körül az ezredesség körül valami nincs rendjén, Perczel úgyszólván önmagának adományozta ezt a rangot. — Kérem, én fővezérségem első napján olyan seregszervezési intézkedéseket tettem, olyan hadászati diszpozíciókat foglaltam el, olyan...

Kossuth félbeszakította.

— Mindezek ismertek és méltánylandók, azonban ez még nem magyar-
rázza, legalábbis számomra, miért kerültek önök, ketten, akik, megmondom
őszintén, tetteik szerint igen közel állanak ügyünkhöz s mindketten biztos
reménységei hadvezetésünknek, hogyan kerültek önök, ketten olyannyira kel-
lemetlen afférba egymással.

— Affér? Az ezredes úr toporzékolt, és kiadta a parancsot, hogy engem
főbe kell lövetni. — Görgey kesernyésen elmosolyodott. — Főbe, bizony.
Engem.

— Nem kell ám őt annyira... szó szerint venni. Kedvelt szavajárása.

— A főbelövetés, elnök úr, nem... szójárás dolga. A főbelövetés — ko-
moly dolog. Avval nem lehet szószátyárkodni. — Görgey szemüvege hidegen
villant, a beteg már megbánta, hogy épp ezt a kellemetlen és kínos ügyet
hozta szóba, épp most, amikor ezzel a bátor, forradalmian kemény tiszttel kö-
zelebbről akar megismerkedni. Akire a seregnek, a hazának oly nagy szük-
sége van.

— Sajnálatos, nagyon sajnálatos. Majd én beszélek övele. A hazának eb-
ben a nehéz óráiban két ilyen kiváló parancsnokot egymással szembeállítani...
— Kossuth nem is tudta pontosan, hogyan hessegesse el a kellemetlen feszült-
séget. Görgey segítette ki.

— Madarász László úrtól, a honvédelmi bizottmány tagjától kaptam ez
ügyben egy levelet. Őszintén szólva, nem tudom világosan megérteni. Meg-
fejteti. Hogy mit akar írni.

Ó, Madarász! Az ő levelei! Azok a cirkalmasan kiteremtettézett mondatok.
Nem csoda, ha Görgey, a szabatosan fogalmazó, tudományosan iskolázott és
fegyelmezett katona nem bírja kihámozni a lényegét. A levél után nyúlt, ame-
lyet Görgey a táskájából előszedett. Így hangzott a levél.

„Madarász baráti kéz szorítását.

Nagy megütközéssel tudtuk meg hogy Te ön állásodat Moga vagy bár ki
ólly kikeresve érinté, és legjobb barátod 's barátunkkal Moriczal hozott össze.
— Nekem barátom a nézetem hogy mind Perczell Moricz, mind Te ön álló
Vezéreink lesztek; és ha Isten éltet rövid időn nektek kell lenni Fő Vezéreink-
nek itt s' amott Táborunkon. — Perczel Mórnak is irtam, hogy

1-er Jelasitch határtalan Caraffának kinevezve Magyar országra

2-or Récsei maga magát ellenjegyezte miniszter elnöknek.

3-or Kossuth ma jön haza.

4-er az Ország gyűlést felakarja Récsey oszlatni, Sat —

Te nem ismersz engem barátom Görgei! De én bizok benned, irj nekem
egyenesen ha valami kell és meglesz.”

Kossuth visszaadta a levelet.

— Ők ketten, vagyis Perczel és Madarász valóban jó barátok. És önök —
ismerik egymást?

Azért kérdezte, mert bár hosszú évek óta forgolódik, küzd, vitázik és
ismerkedik a haza jeleseivel, a megyei és országos életben szerepet játszó kis
és nagy potentátokkal, ebben az összevissza házasodó, komáskodó, egymással
hol odaadóan barátkozó, hol váltakozó dühvel fenekedő nemesi dzsungelben
nehéz tájékozódni; neki pedig mindenről tudnia kell, ki kivel, hogy s mint áll
szemben, vagy éppen egy frontban. A politizálás tudománya — az érdekek
felismerésének tudománya.

— Nem, nem ismerem Madarász urat. Csak hírből.

— Nos, hát azt írja itt Madarász, a Laci, mert kettő van, hogy ő is megütkezött azon az intézkedésen, mely szerint éppen önnel szemben játszották ki Perczelt, mintha éppen önöket, a két jó hazafit akarták volna egymásra haragítani, hiszen érti az efféle praktikákat. Madarásznak jó véleménye van önről is, de Perczről is. Jó barátok. Meg kell érteni. Önt is megkedvelte. A Zichy-féle eset után, hiszen érti.

— Megértem — dünnyögte Görgey, de hangjában még mindig türelmetlenség bujkált, mert az igazi kérdésére nem kapott választ. Ő azt, amit Kossuth hámozott ki Madarász leveléből, jól értette. Már akkor is megértette. Ő Kossuthtól, aki itt mindennek a lelke, arra szeretett volna világos választ kapni, mit jelent az, hogy ők ketten lesznek fővezérek. Önálló fővezérek itt és amott. Hogyhogy fővezérek. Így hát tovább feszegette a dolgot. Rábökött a levél jobb felső sarkára.

— A levél október hetedikén kelt. És milyen különös, épp azon a napon akart engem Perczel, leendő vezértársam föbe lövetni. Különös.

— Hogyan? Miért állt elő ez a helyzet? Öntől szeretném hallani.

— A katonai vezérkedéshez, elnök úr — kezdte Görgey —, nem elég a szónoklati tehetség meg a tiszta akarat. Egy kis jártasság is kívántatik a hadi tudományok úgy elméleti, mint gyakorlati részeiben. Nos, amikor a népfölkelés általános főparancsnokságát felsőbb parancsra át kellett adnom Perczel Mór ezredes úrnak, egyben hadi vállalkozásra kellett indulnunk a dél felől támadó és már Soponya, Kálózd környékén táborozó Róth és Filippovics tábornokok csapatai ellen. Én Tác irányából szorongattam őket, és onnan kiindulva Báránd faluban ezer horvát foglyot ejtettem. Az ellenség dél felé, Ozora irányában vonult vissza, hogy ott a Sión átkelhesen és jól védhető állásokat vegyen fel. Ugyanekkor Perczel Mór a maga közvetlen parancsnoksága alatt álló csapatokkal Adonyból kiindulva... hogy hol járt, merre késlekedett, nem tudni. Futárokkal tartottuk az összeköttetést ugyan, nekem teljesen érthetetlen parancsokat küldött, az én tanácsaimra nem hallgatott, s végül is akkor érkezett Ozora alá, amikor Róth tábornok már letette a fegyvert — jórészt a tolnai népfelkelők, a derék Csapó Vilmos őrnagy vezette népfelkelők előtt. Ha ön látta volna, elnök úr, azt a lezüllött, céltalanul lődörgő, menekülő, elcsigázott horvát tábornokot! A tiszték, a katonák egyaránt sírtak és átkozták tábornokaikat. Azt mondták, csakis azoknak a parancsára kényszerültek harcolni a magyarok ellen. A katonák alig álltak a lábukon az éhségtől, a kimerültségtől.

— Igen, erről hallottam. Arról is, hogy leszagatták a fekete-sárga paszományokat, díszeket a ruházatukról...

— Örömmel váltak meg fegyvereiktől. És ez ellen a harcolni nem képes és nem is akaró sereg ellen akart Perczel Mór valami napóleoni manőverezésű hadjáratot indítani, helyett, hogy azonnal lecsapva rá, foglyul ejti. S engem azért akart katonai törvény, hadi bíróság elé állítani, föbe lövetni, mert én parancsa ellenére lecsaptam s megelőztem őt az ellenség bekerítésében és foglyul ejtésében. Engem! Perczel Mór! Nem, elnök úr, a hadjárat vezetéséhez nem elég a szónoklati tehetség, ahhoz a hadi tudományok ismerete szükséges.

Elhallgatott — Kossuthra pillantott, dühét visszafogta: hirtelen megérezte, hogy rosszul szólt. Épp a „szónoklati tehetség” legnagyobbja előtt nem kellett volna így beszélnie. De Kossuthon nem látszott a megrökönyödés, vagy talán ügyesen titkolja? Görgey így fordított a beszédén.

— Mint ahogyan a katona dolga a disziplína, a hadi vezetés, nem pedig a politikai szónoklat.

Nem volt idő a nézetek tisztázására ebben a témában. A külső szobából, ahol különben a Honvédelmi Bizottmány az üléseit szokta az utóbbi időben tartani, zaj hallatszott. Ki lehet az? Kossuth ezekben a délutáni órákban nem várt látogatót: a Honvédelmi Bizottmány délelőtti ülésén elintézte az e napra is kijutó rengeteg dolgát, ezt a délutánt pihenésre szánta.

Persze, a mostani Bizottmány már nem azonos az eredetivel. A pákozdi csata után két nappal a lassan észbe kapó országgyűlés a „hadügyér” Mészáros Lázár és a helyén maradt „belügyér” Szemere Bertalan személyében két liberálissal, további két nap múlva pedig a felsőház delegált tagjainak — báró Ferényi Zsigmond, idősb Pázmándy Dénes, Jósika Miklós báró és Eszterházy Mihály gróf — személyében négy, határozottan „mérsékelt” főúrral kiegészítette. Később még a képviselőház elnöke, ifjabb Pázmándy Dénes is tagja lett a Bizottmánynak, amelyben a „kiegészítés” által a baloldal elvesztette a többségét. Azonban épp azáltal, mert a kockázatot nem vállaló lojális főurak, meg az elfoglalt miniszteriális tagok ritkán jelentek meg az üléseken, a Bizottmány aligha volt kormányzásra képes forradalmi vezérkar, arra azonban alkalmasnak bizonyult, hogy Kossuth — mint a Bizottmány elnöke — valósággal teljes hatalommal irányíthasson. Arról, hogy miként zajlottak a Bizottmány ülései, a maga kaján és erdélyiesen emberszóló, politikailag elfogult módján ír Pálffy János: „Soha ezen bizottmánynál amicabilisebb egy kormánytestület nem létezett. Elein a Redoute épületében tartotta üléseit (legtöbbnyire a Nyáry elnöklete alatt, miután Kossuth nem mindig jelent meg), azután a Kossuth nádor-utcai szállásán, két szobában. A belsőben, melynek ajtaja mindig nyitva volt, Kossuth csaknem leszegezve örökre, ült íróasztala mellett, s írt, és mindig csak írt. Valóban megfoghatatlan, hogy mit tudott mindig csak írni? S Nyáry szokott erős kifejezéseivel nem egyszer kiáltott fel:

»De mit a fenét tud annyit írni az a prókátor?!«

Ezalatt a tagok, rendesen Nyáry, Eszterházy, Jósika és én konverzáltunk, (társalogtunk) szivaroztunk. Végre aztán kijött Kossuth, eléterjesztett valami tárgyat, Josika a priori helyeselte, Eszterházy beleszólott, s ha ki nem akartuk hallgatni, ezen szavakkal egyszer, mint másszor: „De kérem szépen én elmondom az én becsületes véleményemet!” Azt el is mondta, ha senki sem is hallgatott. Ha Madarász jelen volt (noha ő csak utcai kravallók szervezésével foglalkozott mint rendőrfőnök!), soha sem mondott egyebet, mint hogy nem is lehet másként, mint ahogy Lajos mondja. Nyáry pedig egy pár ellenvetést téve, ha Kossuth bement a más szobába, mindig ezen sztereotip szítkot küldte utána: »Ebatta komédiássá!«

Én hallgattam és szántam a szegény nemzetet.

Ennyiből állott többnyire minden tanácskozás, minden kormányzás, mely az ügy politikai részével soha nem bajlódott, hanem csak hadi, katonai és fölszerelési kérdésekkel. Egyébiránt a bizottmány határozhatott testületileg bármit, Kossuth sohasem szegült ellen, de később önhatalmából a bizottmány nevében egész ellenrendeleteket bocsátott ki.

Ilyen volt azon kormány, mely Magyarország és Erdély sorsát hét hónapig vezetve, eldöntötte; mely korlátlan hatalommal uralkodott, igazgatott, kormányzott, s melynél soha kormány önkéntesebb, pontosabb engedelmességre nem talált.”

Nos, a mai délutánon Kossuth nem várta bizottmánybeli társait. Sem a mindig sötéten hallgató, gyűlölettől izzó Pálffy, a jóindulatúan okvetetlenkedő Eszterházyt, a Kossuthnak hűségesen helyeslő Jósikát, aki sok vizet ugyan

nem zavar — bizonyára bőven folyó regényeinek újabb témáin jár az esze —, se az ideges, éles eszű, nagy szerepre váró Nyáry Pált — vajon ki járhat odakint, a külső szobában? Bizonyára Madarász jön, ő rendszerint minden délután megjelenik — beszámol a hallott dolgokról, veri az asztalt, Kossuthot Lajoskámnak nevezi, szidja az ármánykodókat, a fejéhez kapkod, amikor a neveket sorolja, ki szökött át megint az ellenség oldalához; és a keblére akar ölelni mindenkit, akiben elvbarátjára ismer. Ki járhat odakint?

A kérdésre a válasz máris megérkezett: valóban Madarász. A Laci. A Bizottmány tagja, aki a belügyi dolgokat mind a maga kezébe akarta venni, azonban Szemere nem engedett, csak a rendőri és postai osztály jutott neki. De ezeket aztán a kezébe vette alaposan. Most is egy rakás levelet hozott, amit a mai napon válogatott ki, hogy felbontsa, elolvassa, ellenőrizze a tartalmát: rendkívüli időkből rendkívüli eljárás, rendkívüli haszonnal. Mi mindent meg lehet tudni olykor az ilyen felnyitott levelekből!

Megállt Kossuth ágya előtt, s vizslatón nézett a mereven ülő idegen férfira, aki nemzetőri egyenruhát viselt, őrnagyi rangjelzéssel. Aztán kérdően Kossuthra pillantott. Mintha kérdezné: „ki ez?”

— Nem ismered őt? Bemutatom neked Görgey őrnagy urat.

Madarász sietve lerakta a nála levő paksamétát az asztalra, s két kezét előrenyújtva lépett Görgeyhez.

— Hát... hát... ő az! Ő az, a mi Görgeynk!

Az őrnagy felállt, a fejét megbiccentette, s kezet fogott a nálánál fejfel alacsonyabb Madarásszal.

Ez volt az első pillanat, amikor ez a három férfi egymással találkozott. Ekkor ismerkedtek meg egymással, s fogalmuk sem volt arról, hogy egymás számára nem is sokára — és az ország sorsa számára is — együtt, hárman a komor és tragikus végzetet hordozzák magukban. Ez volt az első közös, hármas találkozásuk s egyben az utolsó is. Ez a három férfi soha, egyetlen pillanatig sem volt többé együtt, pedig a sors különös, és hármójuk számára gyötrelmes játéka folytán mindhárman túléltek szinte valamennyi kor- és harcstársukat. Az emberi élet akkoriban végsőnek számítható határán túl is éltek még. Kossuth — az akkor 46 éves, érett korú férfi — ezután még éppen 46 évet megélve, 92 éves korában halt meg, száműzetésben. Madarász 37 éves volt akkor, és még további 61 keserves esztendő-t kapott a sorstól: 99 éves volt, amikor szintén száműzetésben, a Föld másik oldalán, az Egyesült Államokban meghalt. Görgey pedig, az akkor 30 éves fiatal tiszt, átvonszolta a nemzet megvetésétől körülvelt, átkozottul keserves életét a huszadik századba: már harmadik éve tombolt a világháború, amikor 1916-ban — 98 éves korában — meghalt a szabadságharc egykor istenített, majd 68 éven át szakadatlanul és elszántan gyűlölt, a nemzet eleven életéből kiteszított fővezére. Az első találkozásukra mindvégig visszaemlékeztek: ezerszer elátkozva ezt a pillanatot.

Madarász megérkezése után a félbehagyott téma folytatódott, „a hadsereg szomorú vezetéséről szóltunk” — írta egy harminc év múlva keltezett levelében, arra a napra visszaemlékezve Madarász. A tehetetlen és megbízhatatlan Mógárról elsősorban, akinek halogató hadvezetése, továbbá a fegyvernyugvás elfogadása lehetetlenné tette a siker megkoronázását, Jellasics hadseregének elfogását, fegyvereitől való megfosztását. Jellasics serege sem volt — erkölcsi erő, harci szellem tekintetében — különb, mint a Róth—Filippovics-féle: mi-csoda hallatlanul felvillanyozó siker lett volna, ha ezt a hódító hadsereget az

ország szívében semmivé teszik. És a fegyver! Mennyi fegyver jutott volna a fegyverekben nagyon is szükölködő ifjú honvédsereg és a népfölkelők kezébe!

A három férfi a hadvezetés elítélésében teljesen egyetértett: Kossuth egyre növekvő izgalommal figyelte vendége fejtegetéseit, azt az egyetértést, amellyel a folyó eseményeket, a lehetséges és a szükséges tennivalókat megítélték. Mógában nem lehet megbízni, illetve nem szabad rábízni a nemzet alkotmányáért harcoló csapatok fővezerségét — ezer és egy oka van ennek. Madarász heveskedve, kakaskodva szidta a svarcgelb szellemet, amely Móga környezetében él és virul, befolyásolva magát a könnyen befolyásolható fővezért is. „Ettől a mételeytől, ettől kell megtisztulni, de minél előbb ám!” — pattogott a kis Madarász. Görgey óvatosságra és megértésre intett. Móga maga is régi császári és királyi katonatiszt, s környezete is természetesen olyanokból áll, akik a császártól kapták kardbojtjukat, tiszti rangjukat, voltaképpen életük értelmét és tartalmát. Amikor főlešküdtek, nem az állam, hanem a császár és a dicsőséges ausztriai ház szolgálatára esküdtek fel. S velük szemben, ellenségként ugyancsak császári tisztek, császári csapatok — micsoda dilemma! Ezt csak az tudja megérteni, aki maga is átélte már ezt a belső érzelmi vihart. „Igen, te magad például, az egykori császári tiszt” — meditált Görgey igazsága felett Madarász. S még hevesebben helyeselt önmaga gondolatának: ezt a Görgeyt, aki már túlélte ezt a vívódást, meg kell tenni hadseregvézérnek. Az ilyenek most már kétség és tétovázás nélkül tudják a kötelességüket.

— Tüzéreink, mint hallom, kitűnően lőttek — jegyezte meg Görgey —, jórészt nekik köszönhető a siker. De nem különös-e, hogy kikre lőttek — morfondírozott tovább. — Hallottam, hogy az ötödik császári és királyi tüzérezred egyik osztálya nálunk, a másik osztálya Jellasics oldalán kezelte az ágyúkat. Egymásra lőttek...

— Mert még nem választódott el az ocsú a tiszta búzától — vélte Madarász. — Persze hogy sok még köztünk, aki nem tud szabadulni a fekete-sárga mételeytől, vannak ám ilyenek igen magas polcon is — mondta sokat sejtetően.

— Ezek a tüzérek — folytatta Görgey, mintha nem is hallotta volna Madarász közbevetését — azonban nem magyarok. Csehek, osztrákok, németek..., s most az egyik ágyú ide lő, a másik meg amoda lő. De vajon meddig hajlandók egymásra lövöldözni? Nos, azt hiszem, ebben a helyzetben van Móga altábornagy úr vonakodásának és tétovázásának a kulcsa.

— Azt hiszem, viszonyaink mégsem ennyire bonyolultak — vélte Kossuth. — Egy tekintetből nézve minden világos. Ez a tekintet pedig annak felfogása, hogy a mi ágyúink a hazát, az alkotmányt, a szabadságunkat védik, amazok pedig az árulókat, a nemzet igaz ügyének hóhérait szolgálják.

— Úgy van, pontosan úgy van, ahogy Lajos mondja — helyeselt Kossuthnak Madarász. — Az árulókat. A kamarillát!

— És a mi igaz ügyünk ide vonja a becsületes embereket, a mi zászlónk alá. Épp most mesélte Mészáros, a hadügyminiszter, miként jelentkezett nála gróf Leiningen Károly, a legelőkelőbb német főúri családok egyikének sarja, hogy felvegye a már letett szolgálatot. Előadta Mészárosnak, hogy felesége révén magyarországi földbirtokos lévén, ezt az országot hazájának tekinti, kész a magyarok igaz ügyéért harcolni, épp emiatt arra kérte, ne ossza be régi ezredéhez, amely most nem engedelmeskedik a magyar hadügyminiszternek. Mészáros megértette: Leiningen nem akar osztrákok ellen harcolni, ezért abban állapodtak meg, hogy a déli harcokban vesz részt. S amikor Mészáros megkérdezte tőle, tudja-e, hogy ott, délen, egy másik Leiningen — a mi grófunk

unokatestvére — osztrák csapatot vezényel, s bevonult Temesvárra, a mi gró-funk azt felelte: reméli, hogy Isten felnyitja majd annak is a szemét... Íme, ilyen hódító ereje van a mi igazságos ügyünknek, őrnagy úr. Mógának persze, úgy látszik, az Isten még nem nyitotta fel teljesen a szemét. Kellene oda, mellé, valaki, egy minden tekintetben megbízható és katonai tudományokban is járatos bizalmas személy, aki tetteit ellenőrizné, hibás lépéseit megakadályozná és elhatározó lépésekre serkentené. Nem gondolod, Laci?

S Kossuth Madarászra pillantott. Az — mintha pontosan értené Kossuth ki sem mondott gondolatát is — bizalmasan az elnökre kacsintott s ezt felelte:

— Nagyon is pontosan mondd, Lajoskám! Pontosán. Sőt, nekem már van is erre jelöltem.

Kossuth tudta, ki ez a jelölt. Nem is tétovázott sokáig, hanem nyíltan föl-tette Görgeynek a kérdést: hajlandó volna-e most, azonnal elmenni a táborba, s ha úgy látja szükségét, azonnal átvenni a vezénylest a tehetetlen Mógától. Görgey töprengett az ajánlaton, ami — megértve a helyzetet, Madarász leve-lét, Kossuth eddigi tapogatózó jellegű fejtegetéseit — nem lepte meg túlságo-san. Számított ilyesmire. De azért vonakodott.

— Ez a megoldás nagyon is bizonytalan, és hogy úgy mondjam, számomra, legalábbis jelen viszonyaink közt, nem tudom, elfogadható-e. Vannak ugyanis körülmények, melyek figyelembevétele nélkül...

— Mük lennének azok? — csapott le rá Madarász.

— Ha csak a katonai diszciplinát, a szolgálat szabályzatait tekintem, én, mint őrnagy, oly alantas rangban vagyok az altábornagyhoz, aki most a sere-get vezényli...

— Óh — kiáltott Madarász —, ezen aztán könnyen segíthetünk, nem gon-dolod, Lajos?

— De igen. Könnyen segíthetünk. De mint látod, én most ágyamhoz va-gyok kötve. Menj és intézkedj. Tedd meg a kelloket és jöjj ide vissza.

... És most olyan jelenetsor következik, amelynek párja csakis forradalmi időkben akad. Két „civil” tábornokká avat szinte egy tollvonással egy őrna-gyot. Egyet? Egyszerre kettőt. Mert amikor Madarász sietve elindult, hogy a „kelloket” megtegye, az ajtóban valami az eszébe jutott. Eszébe jutott Perczel, hát az vajon mit szól hozzá, hogy minapi beosztottja egy csapásra fölébe emel-kezik, méghozzá nem is egy-két fokot átugorva? Ha Görgey megaláztatást ér-zett, amikor Perczelt fölébe állították — mit érez majd Perczel, a forradalmár, az egyetlen igazi flamingó népevezér?

— Nem gondolod, Lajoskám, hogy a mi Perczel Mór barátunk számára is... vagyis hogy... mit is mondjak... megoldást kellene találni? Valaho-gyan. De hiszen érted...

— Értem. Menj csak és intézkedj legjobb belátásod szerint.

Madarász elsietett. Nem kellett messze mennie, Kossuth szállásától nincs messze az országgyűlés háza — nagy sietve benyitott a Honvédelmi Bizott-mány kiadói irodájába. Az ott körmölő hivatalnoktól kért két darab kineve-zési nyomtatványt, bezárkózott egy szobába, s nagy odafigyeléssel a megfelelő helyre beírta a nevet: Görgey Arthur. A másikba: Perczell Mór. Így, két II-lel. A kipontozott helyre beírta a dátumot is: 1848. október 11. Porzót hintett rá, aztán visszament a hivatalnokhoz. Pecsételőt kért, hogy az okmány hiteles le-gyen. Tenyerével eltakarta a beírt neveket, nehogy a hivatalnok odasandítva megleshesse — s hírét vigye —, kiket nevez ki a Honvédelmi Bizottmány új-sütetű tábornoknak. A hivatalnok mind a két okmányra rányomta a pecsétet.

Madarász gondosan összetekerte a papírokat, s ment sietve vissza Kossuth szálására.

— Írd alá, Lajoskám — mondta Kossuthnak.

Midőn Kossuth végzett az aláírással, Madarász is odakanyarította a nevét. Kész. Eszébe villant: Perczel nem is sejti, hogy ebben a pillanatban tábornok lett belőle.

Görgey a természetes dolgoknak kijáró nyugalommal figyelte a két civil ügyintézését. Belül mit érzett — arca nem árulta el.

— Nos, tábornok úr — fordult hozzá Kossuth, ünnepélyesen megzengetve a hangját — küldetése ezen pillanattal megkezdődött. Ön most elindul a táborba. Szent hitem, hogy minden tehetségét, képességét, elszántságát hazánk üdvére fordítja!

— Így lesz — mondta kissé rekedt hangon Görgey.

— Ön magával viszi az én titkos utasításomat. Egyelőre a világ előtt ez redesként megy. Tábornoki kinevezését akkor érvényesíti, amikor annak kellő szükségét látja. Természetesen mindent velem egyetértőleg cselekszik. Felgyógyulásom után szándékomban áll a táborba azonnal elmenni — ott találkozunk. Önnek azonban addig is adok meghatalmazó levelet, amit kellő alkalommal hasznosítson... Laci kérlek, amíg én írok, nézd csak, mi van abban a dobozban ott, az asztalon. A te szűkebb hazádból hozta Görgey — a Zichy-féle gyémántok.

Madarász kíváncsian az asztalkához lépett, melyen egy hosszúkás, fekete, bőrrel bevont doboz hevert. Felnyitotta. Sokáig nem tudott megszólalni. Soha, soha életében nem látott ilyet. Hirtelenében nem is tudta — szép-e, amit lát, de hogy valami csodát tart a kezében, azt tudta. Tizenkilenc vakítva csillogó gyémántgomb hevert — mindegyik aranyba foglalva — a fekete bársonnyal bevont dobozbelső apró fészkeiben.

Görgey a háta mögé lépett, ő is a gyémántokat nézte.

— Nem mertem másra bízni. Magam hoztam ide. Nem tudom, mit érnek, de azt tudom, hogy világgraszoló csodálatos kincs.

— Az. Ismertem a gazdájukat. Régi megrögzött pecsovics. Sorsát megérdemelte. Ön, tábornok úr, kellő igazságot szolgáltatott. Hej, Zichy, Zichy, ha sejtetted volna, hogy egyszer az a Madarász tartja a kezében a kincseidet, aki... — hirtelen Görgeyhez fordult: — hogyan fedezték fel ezeket a kincseket? Sőt, úgy tudom, nem is csak ezekről van szó...

Görgey elmesélte a Zichy-féle kincsek elkobzásának hiteles történetét.

— Majdnem a véletlenül múlt. Az egyik kiküldött előőrsöm, amelynek feladata az utak figyelése volt, elfogott egy szekeret, amelyen három horvát határőr ült — Jellasics táborából jöttek, feltehetően futárszolgálatban, Róth tábornokhoz kiküldve. Az elfogottakat kikutatták, s különféle leveleket találtak náluk, köztük egy névtelen, illetve alá nem írt levelet, amelyben a levélküldő felvilágosítja Róth tábornokot, hogy a kálózdi kastélyban, a kastély pin-céjében, elfalazva, bizonyos értéktárgyak találhatóak, melyeket a tábornok gondjaira és megőrzésére bíz. És minthogy a kálózdi kastély...

— Az ám, a Zichy grófoké, mégpedig éppenséggel az Ödöné...

— ... a járőr parancsnoka, bizonyos Vásárhelyi István hadnagy a levélben kapott útmutatás szerint azonnal Kálózdra indult, s a jelzett helyen a láthatólag frissen rakott falat kibontva, két nagy ládát talált — benne sokféle drágaságokkal...

— Óh, az Ödön gróf bolondja volt a kincsgyűjtésnek, nahát, sokra ment vele...

— Arany- és ezüsthalmik, serlegek, készletek, tálak, aranykardok, ezüst evőeszközök — s ez a bördoboz. És minthogy Zichy Ödön gróf hazaárulóként kivégeztetett...

— ... nagyon derék dolog...

— ... vagyona az országos pénztárt illeti, miért is a két ládát biztos őrizettel a Honvédelmi Bizottmányhoz szállíttattam. Ezt a gyémántos dobozt azonban, gondolva a zaklatott közviszonyokra, magam hoztam Pestre, hogy magának a Bizottmány elnökének, Kossuth Lajos úrnak átadadjam.

A találkozás, íme, megtörtént, a gyémántok előkerültek. A három férfi együttlétének további mozzanatai már alig érdemesek a felemlítésre: Kossuth kérésére Madarász viaszgyertyát hozatott, gyertyalángnál a viaszt megolvastották, a bőrládát zsineggel átkötötték, Kossuth lehúzta ujjáról a pecsétnyomó gyűrűjét — Madarász rányomta a gyűrűt a megolvadt viaszra. Aztán a gyémántos dobozt beletette Kossuth almáriomának felső fiókjába.

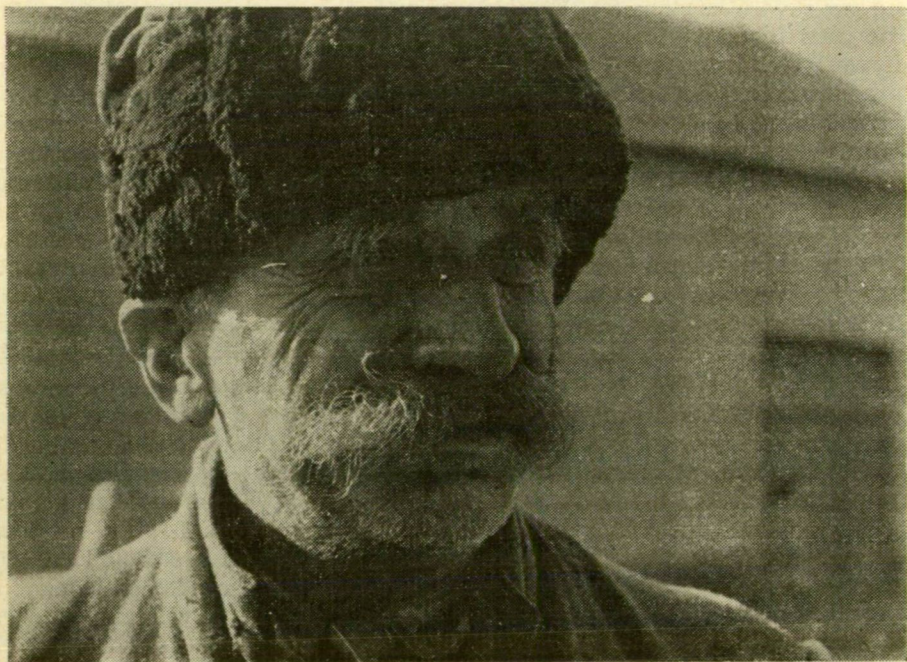
Görgey ezután elbúcsúzott. Úgy jött a Honvédelmi Bizottmány elnökéhez, mint önérzetében megbántott őrnagy — s teljes bizalommal felruházott, titkos tábornokként távozott. Másnap már a parendorfi táborba érkezett s mint a Lajta melletti előrsi vonal parancsnoka látott munkához. Fáradhatatlan, kemény és céltudatos katonamunkához. Rendszerint kint volt az állásokban, s csak késő éjjel tért vissza a táborba, ahol Mógáék s a parlament kiküldött biztosai azon tanakodtak: betörjenek-e Ausztriába, a fellázadt Bécs támogatására, felmentésére. Görgey akkor nem politizált. Katonáinak kiképzésével töltötte idejét. Október 17-én a felsőbb hadvezetés úgy döntött, hogy betörnek — Görgey vezeti az előhadat. Fél óra múlva újabb parancs jött, mégsem törnek be Bécs felmentésére. Pár nap múlva a komédia megismétlődött: Görgey dandárával Gallbrunn falut akarta a parancs értelmében megrohanni. Móga megint visszavonulót fűjt. Görgey hallgatott. A félig-meddig felgyógyult Kossuth október 18-án érkezett nagy sietve Parendorfba, összehívta a haditanácsot, fényes és világos okfejtéssel bizonygatta, hogy be kell vonulni Bécsbe, az ott október 6-án kitört forradalom támogatására. Móga a bevonulás ellen beszélt. Görgey most már felszólalt. Azt fejtegette, hogy ha az országgyűlés kívánatosnak tartja, ő ez ellen az akció ellen nem tiltakozik, azonban a hadsereg állapota rendkívül bizonytalan: fegyver és fegyelem, ez a kettő a legfontosabb, s épp ebből van kevés. Kossuth nagy figyelemmel hallgatta Görgey fejtegetéseit, a jelenlevők közül egyedül ő tudta, hogy a hadsereg leendő fővezére beszél, fontos tehát minden szava — hangsúlyának árnyalataira is figyelni kell.

Október 28-án végre elindult a sok tanakodástól, bizonytalan parancsoktól úgyszólván demoralizált magyar haderő, harmadszor is átkelt a Lajtán, három hadoszlop haladt Bécs felé. Az északit Görgey vezényelte. Harmincadikán Schwechatnál megtámadták az ott elhelyezkedett császári csapatokat. Odaát Windischgraetz a fővezér. Október 29-én Kossuth még arról ír a Honvédelmi Bizottmánynak, hogy holnap talán Bécs lesz a főhadiszállás, ha Isten velünk lesz. A csata első viharaiban azonban a kaszás nemzetőrök közt vad riadalom tört ki, megfutamodtak, s magukkal sodorták a rendes csapatokat is — a rendetlen futásból egyedül Görgey dandárja vált ki fegyelmezettségével: Görgey mentette meg az egész magyar hadsereget a széthullástól. A bécsi felkelők a Stefans Kirche tornyából figyelték a csata hullámlását — a mieink azt várták, hogy a bécsi felfegyverzett nép, a forradalom fegyveres ereje a

másik oldalon megtámadja a császári csapatokat, ez a kitörés azonban elmaradt, Bécs kapitulált. Kossuth másnap nem Bécsből, hanem Pozsonyból írta meg jelentését a Honvédelmi Bizottnáynak a schwechati csata lefolyásáról. Két jelentést írt egymás után. A másodikat november elsején. Ebben megírta, hogy Móga, a tehetetlen Móga minthogy lova elbukott, ő maga megsérült, erre hivatkozva lemondott fővezérségéről. „Én a lemondást elfogadtam s használtam az alkalmat, hogy a tisztelt bizottnány által, még a múlt hónap 11-én Görgey Arthur ezredes számára kiadott tábornoki oklevelet neki kézbesíthessem s a sereg előtt kihirdethessem. Egyszersmind Görgey Arthur tábornok urat, az összes hadsereg vezérségével bíztam meg . . .”

Így születnek viharos időkben tábornokok, fővezérek.

Kossuth később keseredett szívvel emlegette: „Görgeyt én teremtetem . . .” Igaza volt. Ő tette tábornokká. Meg a Zichy kivégzésén és a mérhetetlen kincsek elkobzásán fellelkedett apró Madarász. A flamingók vezére.

HORVÁTH DEZSŐ: ÖREGEMBER